

Nogle betragtninger vedrørende psykopatfængselsinstituttet.

Af overlæge JAN SACHS.

Det såkaldte psykopatfængsel, som domstolene i en årrække var meget tilbageholdende med at benytte, har som bekendt gennem de sidste år fundet stærkt øget anvendelse. Der offentliggøres i dette nummer af tidsskriftet en af ass. overlæge *Alois Widmer* udarbejdede redegørelse for psykopatfængslets udvikling og vækst efter dets overflytning til Horsens, for klientellets sammensætning og nogle foreløbige erfaringer med hensyn til behandlingen. I forbindelse hermed vil jeg gerne fremsætte nogle mere principielle betragtninger vedrørende psykopatfængselsinstituttet.

Ved den danske straffelovsreform af 1930 indførtes som bekendt 2 former for særbehandling af lovovertrædere, der antages at være psykisk afvigende uden at være hverken sindssyge eller i højere grad åndssvage, nemlig „*psykopatfængsel*“ eller — for dem, der tillige anses for „strafuegnede“ — sikkerhedsforanstaltninger, hvilket i praksis vil sige „*psykopatforvaring*“. Det er værd at bemærke dels, at straffeloven ikke anvender betegnelserne psykopatfængsel eller psykopatforvaring, men kun taler om henholdsvis en særlig anstalt eller anstaltsafdeling og en særlig forvaringsanstalt — dels, at ingen af disse særforanstaltninger er obligatoriske, men at domstolen har frit valg mellem almindelig straf og en af de nævnte særforanstaltninger. Der åbnes med andre ord en vidtgående mulighed for smidig anvendelse af særforanstaltningerne med bred hensyntagen til ikke alene lovovertræderens mentale tilstand, men også „samtlige iøvrigt foreliggende omstændigheder“, som det hedder i straffelovens § 17.

Når den tidsbestemte særforanstaltning efterhånden i nogen grad kom i miskredit, hang det utvivlsomt bl. a. sammen med, at psykopatfængslet kom til at arbejde under væsentlig ringere vilkår end psykopatforvaringen. Der var en betydelig uklarhed i ledelsesforholdene, idet fængselsinspektøren i Vridsløselille havde alle afgørelser, herunder også i disciplinærsager, indstillinger om prøveløsladelse etc., hvortil kom, at psykiateren ikke havde nogen indflydelse på efterbehandlingen, der også lededes fra statsfængslet i Vridsløselille. Under disse omstændigheder blev psykopatfængslet i Herstedvester kun et fremmedlegeme i anstalten, en enklave, hvor psykiateren var uden myndighed eller ansvar, og hvor de behandlingsmæssige muligheder således var stærkt beskåret. Det var under disse omstændigheder ikke

mærkeligt, at man høstede temmelig negative erfaringer med hensyn til behandlingsmulighederne, og at man i nogen grad tabte interessen for institutet, der efterhånden betragtedes som lidt af et misfoster. I den almindelige bevidsthed kædedes efterhånden muligheden for særbehandling af kriminelle under psykiatrisk ledelse uløseligt til begrebet psykopatforvaring på ubestemt tid.

Tanken om at genoplive psykopatfængslet opstod bl. a. i forbindelse med nogle erfaringer med behandling af observander, overflyttet til den psykiatriske observationsafdeling i Herstedvester fra andre af fængselsvæsenets institutioner*). Det viste sig muligt her at opnå gunstige behandlingsresultater trods tidsbestemt anbringelse, og den tanke meldte sig, om ikke det samme kunne opnås i psykopatfængslet. Ved psykopatfængslets overflytning til Horsens i slutningen af 1955 blev der draget omsorg for, at de foran omtalte ulemper blev fjernet, idet alle behandlingsmæssige afgørelser uden indskrænkning såvel som arbejdet med de udskrevne blev lagt i hænderne på den psykiatriske overlæge.

Som det vil fremgå af Alois Widmers redegørelse, har det vist sig, at det er muligt over for det særlige klientel af gennemgående yngre og i kriminel henseende mindre belastede lovovertrædere, der anbringes i psykopatfængsel, at gennemføre en behandling efter i alt væsentligt de samme retningslinier, som har stået deres prøve i forvaringsinstitutet. Det har endvidere vist sig, at dette klientel socialpsykiatrisk set har et overmåde stort *objektivt* behov for særbehandling. Frygten for, at det ikke skulle være muligt at opnå et tilstrækkeligt *subjektivt* behov for behandling hos de indsatte, når man ikke havde den ubestemte tid som løftestang, har for dette klientel vist sig ubegrundet. I det hele taget har man gjort den erfaring, at psykopatfængslets klientel gennemgående er lettere tilgængeligt for behandling end forvaringsklientellet: Det drejer sig om yngre, mindre stivnede tilfælde, i almindelighed tæt under en måske afvisende overflade med et stærkt og spontant ønske om at få hjælp til løsning af deres sociale og menneskelige tilpasningsproblemer. Den omstændighed, at behandlingsønsket har en mere „frivillig“ karakter og ikke har måttet aktiveres af den ubestemte tids pres, skaber en mere neutral atmosfære omkring behandlingssituationen, den indsatte er ikke bange for at blotte sig eller fremkomme med ting, han tror kan forringe løsladelseschancerne etc. Dertil kommer, at man undgår al det tidsrøvende erkleringsskriveri, tovtrækkeri om udskrivningsspørgsmål med den indsatte selv, hans pårørende, tilsynsværge, advokat o. s. v. Den

*) Se Jan Sachs: Psykoterapeutisk behandling af explosive. NTFK 1950 s. 218—224.

tid og den kraft, der beslaglægges heraf, er behandlingsmæssigt meget lidt udbyttegivende. Til gengæld er behandlingstiden i psykopatfængslet i reglen væsentlig kortere, gennemsnitlig ca. 7 måneder (mod gennemsnitlig ca. 30 måneder i forvaringen). I de tilfælde, hvor der ved rejsning udefra af spørgsmålet om benådning eller prøveløsladelse før 2/3 tid skabes en lignende „flydende“ situation som i forvaringen, kan dette lægge hindringer i vejen for at få etableret en behandling på den korte tid, der er til rådighed.

Det har ofte været fremhævet som en særlig fordel ved tidsubestemt institutionsanbringelse, at man kunne vælge det rette tidspunkt for udskrivning. I forvaringsanstalterne har man dog den erfaring, at dette i en vis forstand beror på en illusion, idet man netop aldrig kan være sikker på, hvornår en forvaret bliver udskrevet. Spørgsmålet afgøres ikke af anstalten, men af retten, hvis kendelser ofte falder på temmelig uberegnelige tidspunkter, hvortil kommer, at udfaldet langt fra altid kan forudses. For psykopatfængslets vedkommende har det vist sig at være en fordel, at dette usikkerhedsmoment med hensyn til udskrivning bortfalder, således at udskrivning kan tilrettelægges i god tid.

Når der i det foregående er peget på de behandlingsmæssige muligheder, psykopatfængslet rummer, må det stærkt understreges, at dette på ingen måde indebærer en forkastelse af forvaringsinstituttet. Klientellet i de 2 særinstitutioner frembyder ganske vist ingen væsentlige forskelligheder med hensyn til arten af personlighedsafvigelser, men der er en væsentlig forskel med hensyn til alder og kriminel belastning. Forvaringsklientellet består ganske overvejende af kronisk kriminelle med talrige recidiver, over for hvem tidsbestemt afsoning har været forsøgt gentagne gange uden held. Over for dette klientel er det — ikke *alene* fra et retssikkerhedsmæssigt synspunkt — velindiceret at anvende forvaring på ubestemt tid, idet selve tidsubestemtheden her må tages i anvendelse så at sige som en selvstændig og virkningsfuld behandlingsmæssig faktor, fordi man ikke på anden måde kan gennemtvinge en realistisk erkendelse hos den pågældende af, at han må omlægge sit livsmønster, hvis han sætter pris på sin frihed. Ved at knytte muligheden for at genvinde friheden nøje sammen med evnen til at leve uden kriminalitet skabes en realistisk oplevelse af sammenhængen mellem disse to ting, som ikke på samme måde kan opnås ved en tidsbestemt afsoning. Heri ligger fra et behandlingsmæssigt synspunkt den ubestemte tids særlige muligheder.

Det skal i denne forbindelse understreges, at behandlingsmæssige synspunkter i og for sig slet ikke er afgørende for, om psykopatforvaring på ubestemt tid skal anvendes, da en sådan anbringelse ifølge straffeloven *alene* motiveres af retssikkerheds-

mæssige grunde og naturligvis (når der ikke er tale om egentlig farlighed) kun bør iværksættes, når man — oftest efter talrige forsøg — er kommet til det resultat, at tidsbestemte reaktioner over for den pågældende er virkningsløse; men der er ikke i denne henseende nogen modstrid mellem retssikkerhedshensyn og behandlingsmæssige hensyn. Det er efter min opfattelse også en misforståelse at tro, at tidsubestemt anbringelse i sådanne tilfælde er inhuman — jeg kan ikke finde det humant at lade stå til over for et medmenneske, som bestandig begår nye lovovertrædelser og derved bringer sig i stadig dybere konflikt med hele tilværelsen.

Ganske tilsvarende synspunkter gælder, når der er tale om farlighed i ordets snævrere betydning; også her må såvel retssikkerhedsmæssige som behandlingsmæssige hensyn tilsige, at den pågældende tages i forvaring på ubestemt tid, da man på forhånd aldrig kan vide noget om, hvornår farligheden vil op-høre.

Valget mellem de heromhandlede særforanstaltninger hviler på kriteriet „egnet til påvirkning gennem straf“, oftest blot kaldt „strafegnethed“. Begrebet „strafegnethed“ er temmelig uklart og har utvivlsomt rod i nu forladte forestillinger om tilregnelighed og ansvarlighed. En stor del af uklarheden omkring strafegnethedsbegrebet knytter sig sikkert til den ordmagi, som selve betegnelserne „straf“ kontra „forvaring“ eller „sikkerhedsforanstaltninger“ rummer. En del af uklarheden ville nok svinde, hvis man undlod at benytte disse betegnelser og i stedet nøjedes med at beskrive, hvad man rent faktisk gør: man iværksætter en frihedsberøvelse. Denne former sig i praksis som en institutionsanbringelse enten på bestemt eller på helt eller delvis ubestemt tid, og til enhver af disse former for anbringelse kan være knyttet behandling under juridisk, pædagogisk eller psykiatrisk ledelse og med varierede grader af individualisering. Man har talt om, at det karakteristiske ved „straffen“ var dens repressive element, noget, som tilstræbes ved lovgivningen og retshåndhævelsen, og som også rent faktisk knytter sig til straffen, selv om det repressive ikke længere tilstræbes ved straffuldbyrdelsen, men snarere mest muligt søges undgået. Det er imidlertid værd at lægge mærke til, at dette repressive element i fuldt så høj grad som ved andre former for frihedsberøvelse er tilstede ved forvaringen, og det lader sig ikke fjerne ved en trylleformular i en kgl. anordning om, at det „ikke er en straf, men en sikkerhedsforanstaltning“. Denne faktiske tingenes tilstand er jo også forlængst indarbejdet i bevidstheden, jfr. den ikke sjældne dommeradvarsel: „denne gang slipper De med en straf, men næste gang bliver det forvaring“. Over for disse kendsgerninger bliver det vanskeligt at fastholde „strafegnethed“ som noget, der er betin-

get af en særlig påvirkelighed af straffens repressive funktion. I stedet bør efter min opfattelse anlægges en livsnær vurdering af, hvad såvel humane som retssikkerhedsmæssige hensyn tilsiger som den bedste løsning i det enkelte tilfælde.

I forvaringsinstituttet i Herstedvester har Stürup udformet en på dynamiske principer baseret social-psykiatrisk særbehandling, der hidtil har været forbeholdt de sværest skadede kriminelle. Efter de sidste års erfaringer med psykopatfængslet under ændrede vilkår synes både samfundsøkonomiske og humanitære hensyn at indicere, at denne særbehandling ikke længere alene reserveres det sværest belastede klientel.

Jan Sachs.